

راز شب یلدا

یلدا به معنای تولد است و ایرانیان باستان معتقد بودند پس از شب یلدا، خورشید دوباره متولد می‌شود ...

یلدا به معنای تولد است و ایرانیان باستان معتقد بودند پس از شب یلدا، خورشید دوباره متولد می‌شود

راز شب یلدا

وقتی برگ ریزان پاییز به ایستگاه آخر می‌رسد و زمستان برفی برای پوشیدن لباس سفیدش آماده می‌شود، یلدا میان این رفت و آمد فصل‌ها، جشنی به اندازه طولانی‌ترین شب سال بر پا می‌کند.

سال‌هاست شب‌چله یا همان شب یلدا، بهانه‌ای می‌شود تا خانواده‌های ایرانی دور همدیگر جمع شوند و طولانی‌ترین شب سال را جشن بگیرند.

گرچه در عصر ما، مردم شب یلدا را با شیرینی، تنقلات و دید و بازدیدها گرمی می‌دارند و این شب برای ما با هندوانه‌های روی سفره‌ها تداعی می‌شود، اما نباید فراموش کنیم که این شب نه فقط متعلق به دوره ماست و نه فقط به مراسم امروزی ختم می‌شود.

در واقع، شب یلدا فقط منحصر به دوره ما نمی‌شود و اینطور نیست که گمان کنیم شب چله فقط در زمان ما به عنوان جشنی عمومی مطرح شده باشد، بلکه این آیین ملی، تاریخ دیرینه‌ای را هم با خود به دوش می‌کشد.

ایرانیان باستان نیز با وجود آن‌که از امکانات پیشرفته علم نجوم بی‌بهره بودند، اما بخوبی می‌دانستند آخرین شب فصل پاییز، اندکی از سایر شب‌ها طولانی‌تر است.

البته شاید عنوان شود چند دقیقه اضافه‌تر یا کمتر که دلیلی برای برپایی یک جشن ملی نمی‌شود، اما در گذشته هم مرسوم بوده که ایرانی‌ها برای طبیعت، گردش ایام و هر تغییر طبیعی در محیط پیرامونشان، احترام و ارزش خاصی قائل بودند.

به طور مثال، جشن‌هایی مثل تیرگان در ماه تیر یا مهرگان در ماه مهر به گونه‌ای در سراسر تاریخ ایران زمین پراکنده است که می‌توانیم بگوییم ایرانی‌ها برای هر ماه سال و گاهی برای هر روز از بعضی ماه‌ها، جشن‌های مفصلی برپا می‌کردند.

وقتی خورشید به دنیا می‌آید

یلدا به معنای تولد است و ایرانیان باستان معتقد بودند پس از شب یلدا، خورشید دوباره متولد می‌شود و با تابش بیشتری بر زمین می‌تابد.

نباید از خاطر ببریم در روزگاری نه چندان دور، کشور ما مهد علوم روز جهان بوده است و منجمان بزرگی همچون فارابی، خواجه نصیرالدین طوسی و ابن‌سینا سرآمد عالمان علم طبیعی در عصر خود بودند و به خاطر همین اشراف ایرانی‌ها بر علم نجوم، خیلی دور از ذهن نیست که مردم‌شناسان معتقدند، راز شب یلدا و تاریخچه این شب طولانی در ایران، قدمتی بالغ بر 7000 سال دارد.

به باور ایرانیان باستان، در این شب، مهر یا همان خورشید زاییده می‌شود. ایرانی‌ها بر این گمان بودند که در این شب، الهه مهر به نام 171#میترا؛ زاییده می‌شود و این زایش، برای آنان همراه با خیر و برکت خواهد بود.

در زمانی که الهه‌ها در ایران نفوذ زیادی داشتند و سمبل بسیاری از موهبت‌های الهی به حساب می‌آمدند، الهه مهر یا همان میترا، علاوه بر این که سمبل روشنایی خورشید بود، به عنوان الهه آب‌ها، دریاها و حتی ایزد جنگ و پیروزی نیز شناخته می‌شد.

ایرانی‌ها برای بسیاری از نعمت‌هایی که در اطرافشان بود، همچون باد و باران و ماه الهه‌هایی داشتند و با توجه به این که سرآمد نعمت‌های پیرامون انسان، خورشید است که به حیات آدمی، گرما و هستی می‌بخشد، الهه مهر در نزد ایرانی‌ها مقام بسیار والایی داشته است و به طور طبیعی، باید تصور کرد همان شبی هم که در ذهن ایرانیان باستان، الهه مهر متولد می‌شود، باید شبی بزرگ و مهم باشد.

حتی روایت شده است که ایرانی‌های عصر پیشین، برای دیدن طلوع خورشید، تا خود صبح بیدار می‌ماندند و با خوردن میوه‌ها و شیرینی‌های متنوع، این شب طولانی را تا سپیده دم جشن می‌گرفتند. یکی از سنت‌های بسیار زیبایی که در این شب بین ایرانی‌ها رواج داشته، حضور ضروری سالمندان و ریش‌سفیدان فامیل در کنار جوانان بوده است. حضور کهنسالان در جمع همان قدر اهمیت داشت که خورشید کهنسال برای انسان‌ها مهم بود. ایرانیان باستان، روز پس از شب یلدا را هم جشن می‌گرفتند و به آن [جشن خورروز](#) « می‌گفتند. خور به معنی خورشید بود و جشن خورشید، هر سال پس از شب یلدا برگزار می‌شد.

یک روز پس از یلدا، خونریزی به هر نحوی ممنوع بود و هیچ‌کسی حق نداشت که خون انسان یا حیوانی را بریزد. همین موضوع هم باعث شده بود که مردم در شب یلدا و روز پس از آن، خیالشان راحت باشد که جنگ و کشتاری وجود ندارد و به نوعی می‌توان عنوان کرد که شب یلدا در ذهن ایرانی‌ها با صلح و دوستی تداعی می‌شد.

یلدا فقط متعلق به ایرانیان نیست

علاوه بر ایرانیان سراسر کشور که شب یلدا را مظهري از شادي می‌دانستند، مردمان اقوام دیگر نیز در آخرین شب پاییز، دور هم جمع می‌شدند و زیبایی این شب بلند را پاس می‌داشتند.

فارسی‌زبانان کشورهای تاجیکستان و افغانستان در قرن‌های پیش هم شب یلدا را جشن می‌گرفتند و این شب میان مردمانی که با زبان پارسی سخن می‌گفتند نیز عزیز و حتی مقدس بوده است.

بین غیر فارسی‌زبانان نیز تاریخچه و ردپای جشن آخرین شب پاییز دیده می‌شود.

به طور مثال، در یونان باستان نیز اگرچه دقیقاً به آخرین شب پاییز، یلدا نمی‌گفتند، اما این شب را جشن می‌گرفتند و به آن جشن خداوند خورشید می‌گفتند. حتی گفته می‌شود مسیحیان سرزمین‌های اروپایی نیز در قرن‌های گذشته، آخرین شب پاییز و تولد حضرت مسیح را با یکدیگر جشن می‌گرفتند.

مردم کشور باستانی مصر هم حدود 3500 تا 4000 سال قبل، بخوبی می‌دانستند که در این شب، مدت زمان تاریکی بیشتر از شب‌های قبل است و به بهانه این شب طولانی، تا روزهای متوالی به شادی و سرور می‌پرداختند.

به هر حال، اگر به تاریخچه شب یلدا نگاهی گذرا بیندازیم، متوجه می‌شویم این شب نه تنها در ایران، بلکه در بسیاری از کشورها با مفاهیم صلح، دوستی و شادی همراه بوده است و به دلیل همین پتانسیل‌های بالاست که می‌گوییم فرهنگ ایرانی شب یلدا می‌تواند به عنوان یک آیین بشردوستانه، حافظ صلح و در بستری از شادی و سرور در اقصی نقاط جهان تکثیر شود.

حافظ در شب بیداری ایرانی‌ها

سال‌های متوالی است که غزلیات حافظ بر سر سفره‌های شادی شب یلدا، به یک عادت شیرین بین هموطنان ما بدل شده است. حافظ حافظه تاریخی ماست و اشعار او برآمده از حقیقت عارف مسلک و صلح جوی ایرانیان است و شاید هم به همین دلیل باشد که سروده‌های او هفت قرن پی‌درپی است در روح و جان ایرانی‌ها تنیده است.

بسیاری از خانواده‌های ایرانی در شب یلدا، تفأل به دیوان حافظ می‌زنند و همچنان این سنت دیرینه در شب یلدای بسیاری از ایرانیان مشهود است.

اگر بخواهیم نگاهی تاریخی به این موضوع داشته باشیم، باید بگوییم که بی‌گمان فال حافظ در چند سده اخیر به رسوم شب یلدا

اضافه شده است؛ زیرا با توجه به این که شب یلدا تاریخچه‌ای چند هزار ساله دارد، فال حافظ بعدها در رسوم شب‌نشینی‌های یلدا ترکیب شده است.

نقل شده است که پس از گذشت 200 سال از فوت حافظ، اشعار او نزد ایرانیان و بخصوص مردم شیراز از مقبولیت بالایی برخوردار شد و کشاورزان و پیشه‌وران ایرانی برای آگاهی از اوضاع زندگی‌شان در سال بعدی، دست به دامان فال حافظ می‌شدند.

در واقع ایرانیان بر این باور بودند که چون در شب یلدا، الهه مهر به نام میترا متولد می‌شود، می‌توان به برکت همین شب از وقایع آینده آگاه شد و بعدها همین آینده‌بینی از طریق فال حافظ انجام شد. اما شاید این سوال پیش بیاید که چرا فقط اشعار شاعرانی همچون حافظ و در سطحی محدودتر و اشعار حماسی فردوسی توانسته در شب یلداي ایرانی‌ها رخنه کند. شاید بتوان جواب را در ذائقه عمومی مردم و محتوای اشعار حافظ جستجو کرد.

اشعار حافظ مملو از جهان بینی عرفانی و نگاه عمیق و زیبا به زندگی است. غزلیات او با شادی و طرب آمیخته است و بسیاری از ادیبان هم او را سرآمد غزلسرایان ایرانی می‌دانند و شاید همین دلایل کافی باشد که ایرانی‌ها در جشن‌های سرورآنگیزی همچون شب یلدا، اشعار او را بهانه‌ای برای خوانش شعرهایش قرار دهند و بر غزل‌های او تفأل بزنند.

همین که اشعار حافظ توانسته تا این حد بین آحاد مردم و جمع‌های صمیمانه آنها نفوذ پیدا کند، نماد بارزی از عمق تاثیر اشعار او بر افکار عمومی طی قرن‌های متوالی است.

گرچه بین ایرانی‌ها نظرات مختلفی درباره فال حافظ وجود دارد و بسیاری از مردم، با هرگونه فالگیری و پیش‌بینی آینده میانه خوبی ندارند، اما حتی اگر به فال حافظ هم اعتقاد نداشته باشیم، همین که يك جشن ملی بهانه‌ای می‌شود تا اشعار یکی از اسطوره‌های ادبیات ایران در کانون خانواده‌ها به اشتراك گذاشته شود را باید به فال نيك گرفت و از آن استقبال کرد.

امین جلالوند / گروه جامعه